

HELG

INNSENDT

Denne artikkelen er ikke skrevet av en journalist i Agderposten, og er derfor ikke fri og uavhengig journalistikk. Artikkelen er i sin helhet laget av en ekstern bidragsyter. Vi har funnet innholdet interessant for våre lesere, og publiserer det derfor redigert og tilrettelagt av redaksjonen. Det betales ikke honorar for slike artikler.

Hvem lager julegave

Tror du slaveri er noe som hører fortiden til? At slavegjorte mennesker og brutale slavehandlere – slik vi møter dem i kjente filmer som «12 Years a Slave» og «Django Unchained» – har mest med bomullsdyrking og borgerkrigen i Amerika å gjøre? I så fall må du tro om igjen. Slaveri har eksistert i flere tusen år, og gjør det i høyeste grad fremdeles.

2018 er et år for markering av flere dystre jubileer knyttet til fenomenet slaveri. En av merkedagene har en helt lokal tilknytning til Arendal. For 250 år siden, den 1. desember for 1768, forliste slaveskipet «Fredensborg» på østsiden av Tromøy. «Fredensborg» hadde da nesten fullført en reise i trekantfart. Skipet hadde vært lastet med brennevin, krutt og våpen på seilasen fra København til Afrika, deretter med gull, elfenbein og altså slaver fra Afrika til Karibia. På den siste etappen hjem igjen til København – som endte ved Gitmertangen på Tromøy – var lasten sukker, bomull og fargetre. Skipet var dermed et av svært mange som i løpet av en periode på over 300 år deltok i det som gjerne kalles den transatlantiske slavehandelen.

Infernalsk jubileum

Og dette bringer oss over til et annet slaveri-jubileum. For 500 år siden, i august 1518, utstedte nemlig den spanske kongen Karl 5 et charter som skulle bli oppstarten for en 350 år lang historie med tvangsforflytting av flere millioner afrikanere til Amerika. Charteret ga tillatelse til at slaver ble fraktet direkte fra Afrika til øyene i Karibia, og markerer derfor et startpunkt for den transatlantiske slavehandelen. Dette uttrykket refererer til frakten av mennesker som ble kjøpt eller tatt til fange i Afrika, og solgt som slaver i Nord- og Sør-Amerika, fra 1500-tallet til ut på 1800-tallet. Det store flertallet av slaver i denne handelen, var afrikanere fra de sentrale og vestlige delene av kontinentet. De ble hovedsakelig kjøpt fra afrikanske slavehandlere av europeiske handelsmenn, som transporterte dem til sine kolonier. Der ble slaverne satt til å arbeide på plantaser som produserte kaffe, kakao, sukker og bomull, i gruver som framskaffet gull og sølv, på rismarkene, eller i herskapshus hvor de arbeidet som tjenere. Det var stort behov for arbeidskraft i koloniene, og dette skapte sterk vekst i slavehandelen. Det antas at 12-14 millioner afrikanere ble tvangssendt til Amerika i hundreårene den transatlantiske slavehandelen pågikk.

Men året 1518 markerer på ingen måte starten for fenomenet slaveri. Som sys-

FAKTA

I ET HISTORISK LYS

Under denne vignetten skriver historikere og andre fagfolk på Agder om spørsmål de brenner for. Spalten er et samarbeid mellom Aust-Agder museum og arkiv, HIFO Agder og Agderposten.

► Har du tips og ideer kontakt oss på e-post: kristoffer.vadum@aama.no eller redaksjonen@agderposten.no

tem kjennetegnes slaveri av at en gruppe mennesker står i eiendomsforhold til andre på en slik måte at de betingelsesløst kan utnyttes. Når oppsto dette fenomenet? Det er et spørsmål det er vanskelig, kan hende umulig, å svare på. Det som er sikkert, er at de eldste kjente skriftlige kildene som omhandler slaveri, ble skrevet så tidlig som på 2000- og 1000-tallet f. Kr. Det dreier seg om nedtegnelser gjort i bystater i Mesopotamia, det geografiske området som omfatter dagens Irak, det nordøstlige Syria og sørøstlige Tyrkia. Disse kildene viser at slaverne i de mesopotamiske bystatene var omgitt av ulike juridiske og sosiale regler og normer. Slike regler og normer skapes ikke over natta, og tilstedeværelsen av dem 2000 år f. Kr., er dermed et tydelig tegn på at slaveriet er enda eldre.

Krig, fattigdom og maktutøvelse

Opprinnelsen til slaveriet er kanskje umulig å spore, men de mest fremtredende kjennetegnene ved det er desto enklere å peke ut. En grunnleggende årsak til slaveri, er krig. Krig skaper grobunn for slaveri ved at strid og krigføring mellom menneskegrupper ofte har resultert i at fiendens folk har blitt tatt til fange, som en form for krigsbytte. En vanlig skjebne for krigsfanger, er å ende som slaver hos dem de er tatt til fange av. Dette var vanlig i forhistoriske samfunn som nevnte Mesopotamia, og foregikk med samme selvfølgelighet under kriger av nyere dato. De russiske krigsfangene i Norge under 2. verdenskrig, er bare et av utallige eksempler på dette.

MODERNE SLAVERI: Uoversiktlige handelskjeder gjør det vanskelig å være helt sikker på

ne dine?

TRELLER: Den nordiske ordningen med treller, som var utbredt i middelalderen, er et eksempel på slaveri. Som i andre perioder, var også i middelalderen gjeld og ufred viktige årsaker til at mennesker ble slaver. Illustrasjonen viser treller som settes i arbeid av Erling Skjalgson. Illustrasjon av Erik Werenskiold til «Olav den Helliges Saga», Snorre Sturlason, Kongesagaer, Kristiania 1899. (Foto: Nasjonal-museet)

at varer vi kjøper ikke er laget av mennesker som arbeider under kritikkverdige forhold.

HELG

En annen grunnleggende årsak til slaveri – som, på samme måte som krig, kan sies å være et universelt fenomen i menneskehetens historie – er fattigdom. Mennesker har til alle tider opparbeidet seg gjeld som følge av fattigdom, og mange har ikke klart å betale tilbake det de skylder. Løsningen har ofte vært tilbakebetaling i form av egen eller familiemedlemmers arbeidskraft. Andre har måttet selge barna sine eller seg selv til slaveri for å unngå å omkomme av sult. I begge tilfeller har løsningen på en desperat situasjon ofte resultert i livsvarig slaveri for den fattige.

Et tredje element må imidlertid også være til stede for at slaveri som system skal kunne fungere. At slaveri i alle sine former til ulike tider har fått blomstre, skyldes menneskers maktutøvelse. Uten stabile maktrelasjoner, og makthavernes mulighet for og evne til å tvinge frem andre menneskers underordning, kan slaveriet som system ikke fungere. Det kreves maktutøvelse og realisme bak truslene for å overbevise fattige gjeldsslaver eller nyslåtte krigsfanger om at de, som definisjonen sier, står i et eiendomsforhold på en slik måte at de betingelsesløst kan utnyttes, og ikke har noen mulighet for å slippe unna. Å være slave er ikke medfødt. Slaveri er ingen naturtilstand, det er tvert imot noe mennesker er blitt påført av andre.

Hva så med menneskene som har blitt gjort til slave – har de noen fellestrekk? Ifølge Dick Harrison, professor i historie og forfatter av trilogien «Slaveri», har slaverne «... aldri utgjort en homogen kast eller klass. Skillnaderna mellan olika typer av slavar har varit gigantiska, både vad beträffar makt och materiell standard. Det som verkligen förenat dem har varit ofriheten som sådan, den juridiska oförmögan att eksistera socialt utanför sin ägares maktsfär». Det er stor variasjon i oppgavene slaver har vært satt til. De har gjort husarbeid i private hjem, utført jordbruksarbeid, deltatt i kriger, blitt utnyttet til seksuelle tjenester – for å nevne noe. Det er altså ikke typen arbeid, men fraværet av frihet som er det sentrale kjennetegnet ved mennesker i slaveri. Det er ikke uten grunn at Harrison har gitt sin trilogi om slaveri undertittelen «En världshistoria om ofrihet».

Moderne slaver

Slaveri har altså en eviglang historie, men hvordan er situasjonen i 2018? En slavefri verden burde være et allment ønske for både det nye året og en uoverskuelig framtid. Tar vi i betraktning de tre viktige faktorene som utgjør bakgrunnen for at slaveri oppstår – krig, fattigdom og maktutøvelse – bør det ikke overraske noen at slaveri fremdeles er et svært utbredt problem. Ifølge rapporten «Global Estimates of Modern slavery» – utarbeidet av blant andre FNs internasjonale arbeidsorganisasjon ILO – lever over 40 millioner mennesker i dag i slaveri. De fleste som har havnet i slaveri, arbeider i næringer hvor manuell arbeidskraft er nødvendig. Dette kan være jordbruk, fiske, bygg og anlegg, gruvedrift og husarbeid. Rundt én av fem er ofre for seksuell utnyttelse. I den nevnte rapporten, fokuseres det blant annet på tvangsekteskap som én utbredt form for slaveri i dag. Når mennesker må gifte seg mot sin vilje og ikke kan forlate

BARNEARBEID: Disse jentene arbeider i en mursteinfabrikk i India. I likhet med barneekteskap, regnes mange former for barnearbeid som slaveri. som igjen er en viktig årsak til slaveri

Uten stabile maktrelasjoner, og makthavernes mulighet for og evne til å tvinge frem andre menneskers underordning, kan slaveriet som system ikke fungere.

ekteskapet, er de å betrakte som slaver. De fleste barneekteskap kan dermed betegnes som en form for slaveri.

Historiene om barnebruder – for det gjelder som oftest jenter – er mange, og

noen av dem når også de norske mediene. NRK fortalte i juni i år om to søstre i Jemen, som i en alder av 11 og 12 år ble giftet bort til langt eldre menn, for at foreldre og småsøsken i dyp fattigdom skulle kunne overleve. Den 28. november skrev Dagbladet om gjeldsslaver i Afghanistan. Landet er generelt i en vanskelig situasjonen etter mange år med krig. Når det i år i tillegg har blitt rammet av alvorlig tørke, resulterer det i at mange havner i gjeld, noe som igjen tvinger mennesker til å selge barna sine for å betale det de skylder. Afghanistan har vært herjet av krig i flere tiår. Jemen er også et krigsherjet land, hvor en av verdens største pågående humanitære kriser finner sted akkurat nå. Begge ek-

semplene understreker dermed at krigen og fattigdommens sentrale rolle i forbindelse med slaveri, gjør fenomenet både høyst nærværende og fortvilende vanskelig å få bukt med også i 2018.

Infiserte julegaver

I Norge kan krig og fattigdom fortone seg som fjerne problemer som bare påvirker andre. Betyr det at slaveriet i dag ikke angår oss? Svaret er et høylytt nei, og grunnen er enkel: Vi kjøper ting. Ofte er varer som selges i norske butikker produsert i land hvor arbeidskraften er billig, og hvor myndighetenes kontroll med arbeidsforholdene er svak. Resultatet er at varer norske bedrifter kjøper og selger ofte er produsert under forhold som

Barnearbeid er brudd på menneskerettighetene, det bidrar til å vedlikeholde fattigdomsspiralen, . FOTO: SHUTTERSTOCK.COM

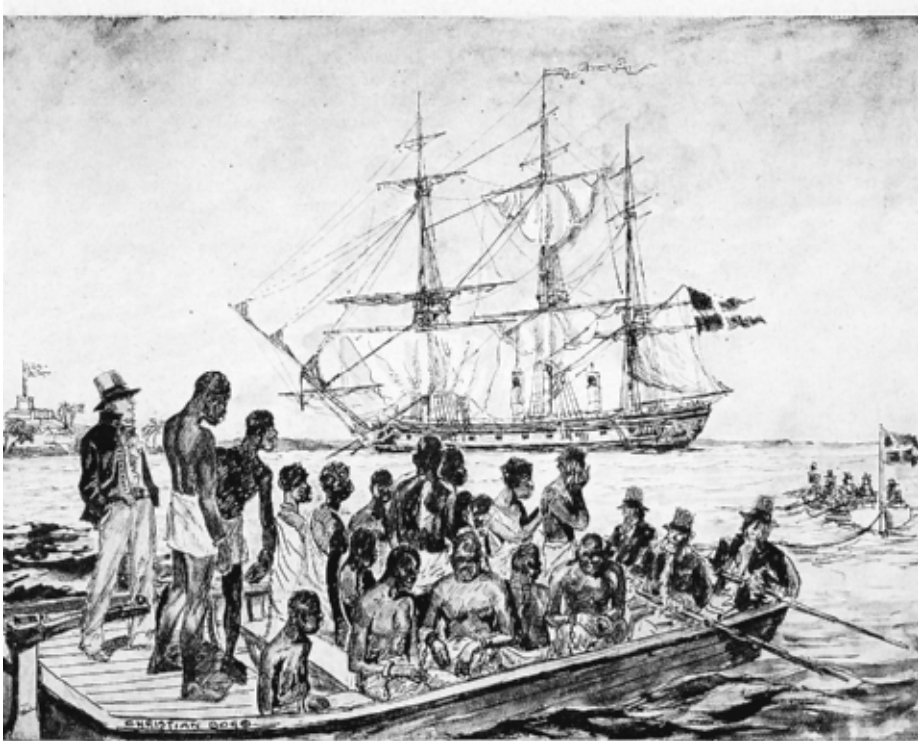
både er ulovlige og sterkt kritikkverdige, eksempelvis ved tvangsarbeid og barne-slaveri. Følgelig risikerer vi, både når vi handler mat en vanlig tirsdag, og når det én gang i året skal skaffes julegaver til familie og venner, å komme hjem med varer fremstilt ved hjelp av mennesker som arbeider under slaverilignende forhold, med svært lav lønn eller helt uten. Ingen produsenter flagger sin bruk av tvangs- eller barnearbeid, men ønsker tvert imot at dette forblir en hemmelighet. Sammensatte handelskjeder og mangel på gjennomskiktighet bidrar til at hemmelighold er mulig, og øker derfor risikoen for slaveri. Mange av produktene vi kjøper består av et utall ulike bestanddeler og har passert gjennom en

lang kjede av produsenter, distributører og forhandlere. Siden handelskjedene er så sammensatte, er de ofte uoversiktlige. Det kan være svært krevende å spore én komponent av et sluttprodukt tilbake til én bestemt produsent. Det gjør det vanskelig å være helt sikker på at en vare ikke er et resultat av slavearbeid. Dette gjelder mange dagligdagse matvarer, for eksempel kaffe, te, tomater og sjokolade. Det gjelder også andre slags produkter, som elektronikk, klær, sko og smykker. Resultatet er at vi alle har slaveriet tettere inn på livet enn vi gjerne liker å tro. For vet du egentlig hvem som har laget gavene under juletreet ditt?

En utfordring for fremtiden

SLAVER I EGYPT: De tidligste skriftlige kildene som dokumenterer slaveri, er fra 2000 – 1000 år f. Kr. Også andre typer kilder vitner om tidlige slaver, som disse relieffene ved inngangen til tempelet i Abu Simbel. Abu Simbel var en landsby og et stort tempelanlegg i Nubia i Egypt, bygget av Ramses 2 (ca. 1279 – 1213 f. Kr.). (FOTO: SHUTTERSTOCK.COM)

FREDENSBORG: Før fregatten «Fredensborg» forliste utenfor Tromøy i 1768, hadde hun på sin siste ferd fraktet afrikanske barn, kvinner og menn til Karibia. Etter en overfart preget av grusomme tilstander for den menneskelige lasten, som var lenket sammen i lasterommet, ventet et hardt liv i slaveri ved sukkerplantasjene på St. Croix. Tegning av Christian Bogø fra tidsskriftet "Vikingen", desember 1926. FOTO: KUBEN

Med tanke på at slaveri har vært et nærværende problem fra tidenes morgen, og at det fremdeles er like sterkt til stede i 2018, kan det virke nytteløst å gjøre noe som helst for å komme det til livs. Heldigvis er viktige aktører på den internasjonale arenaen av en annen oppfatning. For eksempel er nettopp slaveri et av temaene FN fokuserer på i sine 17 bærekraftsmål for 2030. Disse målene er verdens felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene innen 2030. I henhold til denne planen må verdens land bestrebe seg på å avskaffe tvangsarbeid, få slutt på moderne slaveri og menneskehandel, samt sikre at de verste formene for barnearbeid forbys og avskaffes. Bæ-

rekraftsmålene og vår tids slaveri – blant annet hva hver og en av oss faktisk kan bidra med for å bekjempe det – er blant det som belyses i utstillingen «Slavegjort» på KUBEN – en utstilling hvis tematikk, som vi har sett, stadig er dystert aktuell.

Kilder
Harrison, Dick: Slaveri. En verdenshistoria om ofrihet. Lund 2006–2008.

Ingvild Velure,
rådgiver ved KUBEN/Aust-Agder museum og arkiv.